

Prellernek 9 képe diszít; nyomása itt-ott gondosabb is lehetne. A mű a „Remekírók képes Könyvtára” című vállalatban jelent meg.

Rácz L.

Az ethika alapelvei.

Lipps T., Die ethischen Grundfragen. Zehn Vorträge. Hamburg und Leipzig. (Voss L.) 1900. 308 lap. Ára 5 márka.

Örvendetes, hogy manapság, bizonyára a sociális kérdés behatása alatt, az erkölcsi élet főbb problémái felé fordul a buzgalom, sőt évről-évre fokozódik azok iránt az érdeklődés. Szerző műve, mely a müncheni felsőbb népiskolai egyesületben tartott előadásából keletkezett, becses adalékokkal szolgál az ethikai problémák megvilágításához. Úgy alakilag, mint tartalmilag szinte mintaszerű előadások azok, a melyekben a gondolatoknak egyszerűsége, világossága és következetessége a megfelelő előadásmóddal párosul. Mint mélyérzésű psychologus nem előre megalkotott rendszerekből magyarázza meg az erkölcsi élet tényeit, sőt inkább az erkölcsi élet tapasztalatai alapján alkotja meg helyes erkölcsi itéleteit és fogalmait. Az ethikában, mint normatív jellegű tudományban a tapasztalati módszer szóaltatja meg a gyakorlati életet mellőző speculativ módszer egyoldalúságaival, sőt félszűzségeivel szemben.

Első előadásában az erkölcsiség lényegéről szóló „bevezető” gondolatai után az *egoismust* és az *altruismust* ismerteti. Élesen vonja meg a népek, korok, állások, felfogások sőt egyének szerint változó „morál” s az „erkölcsiség” között. Az erkölcsiség csak egy lehet, s így annak tudománya, az „ethika” is csak egy, a melynek tárgya az általános érvényű és kötelezettségű morál. Az erkölcsiség általános érvénye „psychologiai tény”, vagyis az önmismeretnek és korántsem a világismeretnek a megoldandó kérdése. Különösen tanulságosak az ő mélyreható és meggyőző fejtegetései az egoismusról s az altruismusról. Az egoismus első-, az altruismus másodrendű. Előbbinek kizárólagos uralma a „fikció”, de azért az egoista motívumok eredeti uralma a primitív embernél s a gyermeknél „természetes” valami. Az egoismus teljes uralma „érzéketlenség, renyheség és gondolatszegénység”.

Második előadásában a *főbb erkölcsi motívumokat s a bünt* ismerteti. Az erkölcsinek lényege a motívumok viszonyán, vagyis rendjén épül föl, s maga az erkölcsi törvény kívánja a rendet. Az erkölcsi törvény — mondja Kant nyomán — „formális” törvény, vagyis formája a mi benső erkölcsi életviszonyainknak. A jó és rossz erkölcsi magaviseletünket meghatározó értékfogalom.

A harmadik előadás a *cselekvőség és érzület*, vagyis az eudämonismus és az utilitarismus egymáshoz való viszonyát fejtegeti. Itt Mill Stuart-al szemben azt vitatja, hogy a hasznosság és a bol-

dogság morálja nem azonosítható, mert a haszon sem azonos a boldogsággal. A boldogság az egyént megnyugtató és boldogító örömrészlet. Majd ismerteti a cselekvő egyén és a társadalom viszonyához képest az egyéni s a szociális utilitarizmust, s itt is az örömrészletet „értékrészletnek“ mondja. A szociális eudaimonizmus formája: úgy cselekedjél, hogy az erkölcsi személyiség értékét magadban és másokban emeljed, s ezzel a boldogságot, mint erkölcsileg legfőbb becsű jót munkáljad és előmozdítsad. Az erkölcsi személyiség értéke, alapja minden erkölcsi akaratelhatározásnak és cselekvőségnek, s e személyiség tárgya maga a jó.

A negyedik előadás *az engedelmség s az erkölcsi szabadság*, vagyis az autonómia és a heteronómia egymáshoz való viszonyát fejtegeti. Az erkölcsiség lényege a szabadság, vagyis saját benső törvényünkkel való szabad megegyezés. Az engedelmség csakis az erkölcsi nevelés szolgálatában álló eszköz, a melynek végcélja csakis az erkölcsi szabadság lehet. A miért is a külső engedelmség morálprincípiuma mindenkor erkölcsellenes. A ki megtalálta az erkölcsi szabadságot, önmagát találta meg, s megtalálta az istent. „Az isten sehoh sem jelenti ki magát teljesebben és tökéletesebben, mint az erkölcsileg szabad személyiségben“. Jól esik ilyen előkelő philosophusnál.

Az ötödik előadás *az erkölcsileg helyes*, vagyis a kötelesség és a hajlam egymáshoz való viszonyát tárgyalja. Itt gyönyörűen fejtegeti a helyes erkölcsi érzületet és akaratelhatározást, s helyesen definiálja az erényt aképen, hogy az „derékség és benső életerő“. Ehhez nem elég az erkölcsinek ismerete, hanem annak nemes szándékú és célú akarása, a melyben a nemes indokok, a helyes erkölcsi célok s a szilárd akaratelhatározások a döntők.

A hatodik előadás *a legfőbb erkölcsi normákat és a lelkiismeretet* ismerteti. Erkölcsileg helyesnek fönnebb az objektív érvényű és helyes irányú akaratelhatározást mondotta, a minek formulája így hangzik: úgy cselekedjél, hogy benső erkölcsi magaviseletedet tekintve, önmagadhoz mindig következetes lehess, a mihez megint csak mély belátás és szilárd erkölcsi akaratelhatározás szükséges. Ez más szóval kifejezve annyit jelent, hogy erkölcsi magaviseleted mindenkor általános érvényű, azaz mindenkinek erkölcsi tudatában gyökerező legyen. A lelkiismeretet közelebbről az erkölcsileg jogosorról és jogtalanról szóló tudatnak mondja, mely, mint ilyen „képeség“ az erkölcsi ítékezésre. E lelkiismeret fejlődése összes szellemi tehetségeink kifejlődésével halad párhuzamosan. Különbséget ezen potenciális, aktuális és abszolút (Martensen és Luthardt szerint: keresztyén) lelkiismeret között. Utóbbi a maga egész teljességében sehoh sem valósul. „A teljes lelkiismeretesség az emberi volna a maga objektív eszményi valóságában“.

A hetedik előadás „*a célok rendszeréről*“ szól. Magvas fejte-

getései itt a személyiség feltétlen értékét ismertetik, a mi nem más, mint — Kant szép szavával élve — a méltóság („Würde“). Csak az erkölcsi személyiségnek van méltósága. A fokozott méltóság felségesség. „Nincs felségesebb az erkölcsi személyiségnél s nincs felség az isteni felségen kívül“. Az erkölcsi személyiség véghetetlen becséről szóló tan a keresztyénség műve, bármennyire megtagadják is azt egyes keresztyének. Ugyancsak meggyőzően fejtegeti a szerző, hogy a tudomány és művészet, mint az élet fájának virágai is az erkölcsi czelok világához tartoznak, a melyben hasonlóan a teljes lelkiismeretesség a legfőbb feladat.

A nyolczadik előadás „*a sociális organismusok*“ czíme alatt a család és az állam erkölcsi közösségeit ismerteti. Természetes hivatása az embernek, mint erkölcsi lénynek, élni a családban és az államban, mivel a világtól való elvonulás a kötelességek elől való meghátrálással azonos. Közelebről a házasság „érzéki-erkölcsi nemi viszony“, a melynek létesítője a nemi szeretet. A házasságnak önmagában van erkölcsi értéke és jelentősége. Az államot a jog alkotja s mögötte áll a kényszerítő hatalom. A jog, mint általános norma lép föl s a jogi-normák mind „kényszer-normák“. Az állam, ha kell kényszerrel is, létesíti azokat a feltételeket, a melyek között a szabad erkölcsi személyiség érvényesül. A vallás, a művészet és a tudomány az ő lényege szabad kifejtésének a talaja. Az emberiség erkölcsi magassága a legfőbb törvény és az abszolút jog“.

A kilencedik előadás „*az akarat szabadságáról*“ szól. E kérdésről sokat írtak és még többet beszéltek, a mi csak „művészi zavart“ okozott az ő fogalom meghatározásának. Különösen a tudomány zavarta össze az akarat kérdését. A szabadság nem más, mint akaratunknak az erkölcsi személyiség, annak lényege és cselekvősége által való meghatározottsága. Az akarat szabadsága az erkölcsi személyiség szabadsága által van meghatározva. E szabadság feltétele az erkölcsi beszámításnak és felelősségnek. Az akarat szabadsága tehát önönmagunknak szabadságával azonos, a miért is az ú. n. indeterminista szabadság, mint az esetlegesség szabadsága egy képzelhetetlen non sens. A determinismus, mint a kauzális törvény érvénye az emberi akarást terén, az erkölcsi felelősség feltétele, míg az indeterminismus annak lerontója. Úgy nevezett „választó szabadság“ sehol sincs a világon. Mint látjuk, a szerző determinista gondolkodó, a ki szerint fel nem tételezett és meg nem határozott akarásról szó sem lehet. Az akaratelhatározás mindig a motivumok műve és eredménye. A szerző csak azt nem mondja meg, hogy milyen az indokok és az akaratelhatározás egymástól való függőségi viszonya. Igaza van Lotzenak, hogy a szabadság fogalmával el kell esnie magának az akaratnak is. Egy cselekvőség csak akkor beszámítható, ha a cselekvő egyén lényege és jelleme mellett egyúttal az ő szabad elhatározásának az eredménye. A ki folyton csak az

ő természetének kényszere alatt cselekszik, ép annyira büntetendő, mint az az indeterminista, a ki a maga akarat cselekvősegeit a szélsőlyre és önkényre vezeti vissza“. Egyedül a determinált akarat-szabadság feltétele a *beszámításnak, a felelősségnek és a büntetésnek*, a melyről az utolsó előadás szól.

Szervesen összefüggő magvas fejtegetéseit az ethika alapelveiről a következő mély értelmű gondolatokkal zárja be a tudós szerző: A világon sok a bűn és a fogyatkozás, de van abban sok jó is. Minden pozitív emberi jó s így egy darabja az abszolút jónak, az erkölcsi személyiségnek. Az erkölcsi személyek országa (mint istenország) feltétlen jellegű s így a *világ utolsó alapja szellemi erkölcsi természetű*. Így hát maga az erkölcsi tudat a vallásos hitre vezet, s nincs vallás, mely erkölcsi alapokon ne nyugodnék. Ez alapon Kant szerint is hármas feladata van a bölcséletnek. Arra a kérdésre kell megfelelnie, hogy „mit tudhatunk, mit cselekedhetünk és mit remélhetünk?“ Az első kérdésre csak az lehet a felelet, hogy az utolsó és legfőbb dolgok ismerete lehetetlen. S hogy mit cselekedjünk? Arra a válasz esakis az lehet, hogy a jót, a melynek legfőbb alapelveivel foglalkoznak, épen szerzőnek magvas előadásai. S mit remélhetünk? Nem mást, mint azt a jót, a mely a mi személyes munkásságunk alapján is a világban folytonosan és fokozatosan valósul.

Melegen ajánljuk e tartalmas ethikai előadásokat az ilyen életkérdések iránt érdeklődő művelt közönségünk szíves figyelmébe. Sokat tanulhatunk azokból.

Dr. Szlávik Mátyás.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az Erdélyi Muzeumegylet eredete és rendeltetése.

Az Erdélyi Muzeumegylet céljáról és eredeti rendeltetéséről eszmecsere keletkeztén, szükségesnek látszik felújítani az E. M. E. keletkezésének történetét s az alapítók intentioit.

Az E. M. E. tudvalevőleg 1859-ben alakult meg formailag, de az előkészületek és ajánlatok ehez már a múlt század 40-es éveiben megtörténtek, sőt már a XVIII. évszázad folyamán, főképp utolsó tizedében történtek kísérletek rokonzélú társulat alakítására.

Bod Péter, a magyar reformatus egyház nagyérdemű történetírója volt az első, a ki már 1756-ban felvetette egy tudós társaság eszméjét. Ezt követte *Bessenyei György* „Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék-“a (1781-ben.)

II. József császár nemzetipró uralma felébresztette Erdélyben is a nemzeti öntudatot s míg az anyaországban csak terveztek: